

Jamiyatni rivojlantirish uchun empirik tadqiqot va uning metodlari

Qo'qon universiteti Iqtisodiyot va ta'lim fakulteti
Ta'lim kafedrası o'qituvchisi Muhammadjonov Jasurbek

Qo'qon universiteti talabalari

Muxtorov Alijon

Mo'ydinov Hayitali

Aliyeva Iqlima

[Tel:+998932215979](tel:+998932215979)

Elektron pochta manzilimiz: alimuxtorov03@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolamizda biz jamiyatni rivojlantirish uchun kerak bo'ladigan aniq sotsiologik metodlar yo'llari bilan yaqindan tushuntirib berdim va maqolni mazmuni juda ham boy bo'lib endi bu maqolada har bir metod bo'yicha yozib chiqqanman. Siz bu maqolani o'qib bo'lgach albatta o'z hududingizda turli tajribalar olib borishingiz va aholi fikri bilan yaqindan tanishib chiqishingiz mumkin

Kalit so'zlar: metod, ijtimoiy, jamiyat, sotsial, tadqiqot, konsepsiya, mehnat Faraz.

Ijtimoiy tadqiqotlar metodologiyasi va metodikalari haqida.

Ijtimoiy ya'ni sotsiologik tadqiqotlar sotsial hodisalar va jarayonlarning haqiqiy holati to'g'risida axborotlar olish kerak bo'lganida o'tkaziladi. Bunaqa hodisalar va jarayonlarning eng asosiylari quyidagilaridir: Boshqaruv va lohiyalarni qarorlarni asoslash; Sotsial holatlarda pragnozlarini shakllantirish: Mavjud muammolar va ziddiyatlarni barham toptirish ular yechimiga doir taklif va tafsiyalar berish.

Aniq sotsiologik tadqiqotlar sotsiologik tafakkurlashning asosiy tarkibiy qismidir. Aniq sotsiologik tadqiqotlar- bu mavjud nazariy va sotsial muammolar yechimlarini izlab topish uchun tadqiq etilayotgan obyektida

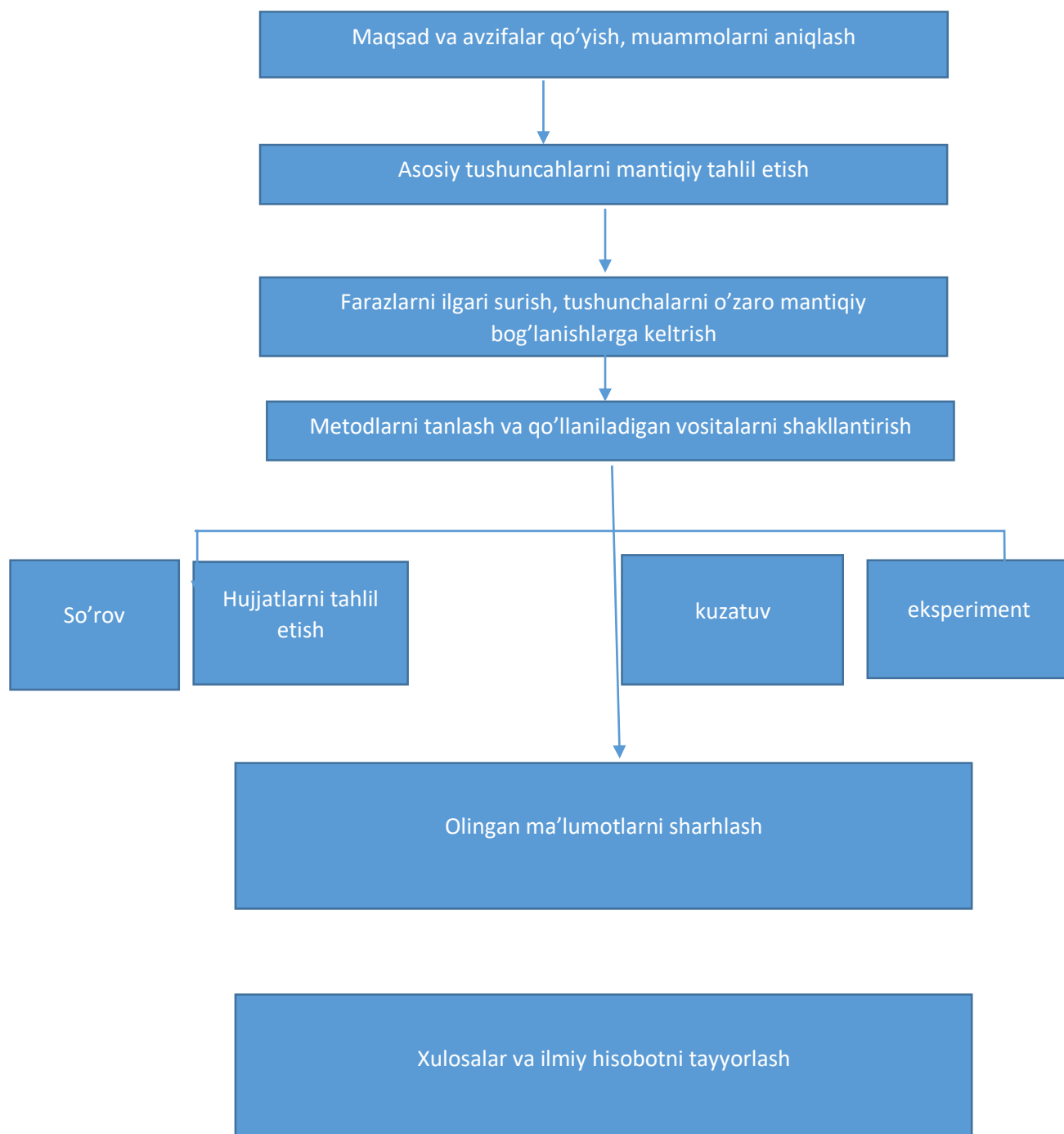
Zamonaviy bilimlarni (Axborot va ma'lumotlarni) olish imkonini beradigan barcha empirik va nazariy (tajribaviy, amaliy) faoliyatni amalga oshirish qoidalaridir.

Ijtimoiy tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rish – juda ham mashaqqatli jarayonlardandir. Tadqiqotnibirinchi nazariy amaliyotdan boshlash kerak. Buning uchun ijtimoiy tadqiqotga oid tushuncha va aforizmlarni asl muhiyatini va ma'nosini to'la anglab yetish lozim.

Metodologiya - bilishning umumiy yondashuvidir. Ijtimoiy tadqiqotlarning metodi – bu ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil etish, ya'ni axborotlar olishning asosiy usullari va yo'l-yo'riqlaridir, yoki tadqiqotni kuzatish, hujjatlarni yoki so'rovlarni tahlil etish kabilar yordamida tadqiq qilish demakdir. Texnika — u yoki bu metoddan samarali foydalanish uchun maxsus yuqori malakalar orttirish natijasida paydo bo'ladigan yo'l-yo'riqlar yig'indisidir.

Metodilka — qandaydir faoliyat yoki ishni izchillik va o‘zafu .aloqadoriikda amalga oshirishning metodlari va texnik yo‘l-yo‘riqlari yig‘indisidir. Protsedura³² — bu biron-bir ishni izchillik bilan bajarish, tadqiqotni tashkil etish xatti-harakatlari va yo‘Uarining umumiy tizimidir.

³² Protsedura - [lot. procedere oldinga yurmoq, siljimoq] - qandaydir ishni olib borish yoki muhokama qilishda o‘matilgan rasmiy tartib.

Har qanday sotsiologik tadqiqot uning dasturini ishlab chiqishdan boshlanadi. Sotsiologik tadqiqotning mukammal ishlab chiqilgan dasturi uni yuqori darajada va sifatli bo'lishini ta'minlaydi. Dastur — bu tadqiqot loyihasi, maqsadlari, vazifalari va rejasidir. Tadqiqot dasturi — tadqiqotning nazariy-metodologik asosi (umumiy konsepsiyasi) va farazi, shuningdek, ulami tekshirish tartib-qoidalari ifodalangan ilmiy hujjatdir. Sotsiologik tadqiqotlarning ikki turi mavjud: nazariy-amaliy tadqiqotlar sotsial muammolar yechimlarini topishning yangi nazariy yondashuvlarini ishlab chiqishga olib keladi; amaliy sotsiologik tadqiqotlar ochiq namoyon bo'lib turgan sotsial muammolarning amaliy jihatlaridan hal etishga qaratiladi. Bu tadqiqotlar natijasi o'laroq amaliyotga joriy etish uchun sotsial loyiha va chora-tadbirlar tizimi ishlab chiqiladi. Ko'pincha bu tadqiqotlar sotsial-muhandislik tadqiqotlari ham deyiladi.

Tadqiqotning mavzusi, maqsad va vazifalari. Har qanday tadqiqotning boshlang'ich nuqtasi mavzudan boshlanadi. Tadqiqot uchun bitta yoki ikkita mavzu shakllantiriladi. Muammoli vaziyat — obyektning hozirgi holati bilan rivojlanish ehtiyojlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ifodasidir. Boshqacha aytganda, muammoli vaziyat — bu kishilarning qandaydir natijali amaliy va nazariy xatti-harakatlariga nisbatan ehtiyojlari to'g'risidagi bilimlari bilan ular hali bilmaydigan usullar, vositalar, yo'l-yo'riqlar va ulami amalga oshirishlari o'rtasidagi o'zaro ziddiyatlardir. Muammoli vaziyatlarni hayotiy ziddiyatlar keltirib chiqaradi. Sotsial muammolar bilan ilmiy bilishga oid muammolarni bir-biridan farqlash lozim. Sotsial muammo bu sotsial, hayotiy ziddiyatli, uni tugatish uchun maqsadga muvofiq ravishdagi xatti-harakatlarni uyushtirish talab etiladigan muammodir. Ilmiy muammo — bu «bilmaslik haqida bilish» holatidir. Ilmiy muammo deganda jamiyatning yangi bilimlarga bo'lgan ehtiyojlari va ularga doir va mos bo'lgan nazariyalarning yetishmasligi o'rtasidagi ziddiyatlarning mavjudligi tushuniladi. Masalan, jamiyat yangi ta'lim konsepsiyasiga muhtojlik sezmoqda. Ba'zi sotsial muammolarning yechimini topish bir vaqtning o'zida ham nazariy, ham amaliy harakat qilishni talab etadi. Shuning uchun, odatda, sotsiologik tadqiqotlar majmuaviy ravishda olib boriladi.

Tadqiqotning obyekti va predmeti. Sotsiolog muammoni aniqlab, tadqiqot maqsadi va vazifalarini shakllantirib bo'lganidan keyin obyektga doir ma'lumotlarni yig'ishi lozim. Obyekt — bu bilish yoki o'rganish jarayonining maqsadi yo'naltirilgan, ochiq yoki yashirm tarzda sotsial ziddiyatlarni saqlab tuigan va muammoli vaziyatlarni tug'diruvchi holatlardir. Tadqiqot obyekti ixtiloflar va ziddiyatlarni o'zida saqlab tuigan sotsial jarayon, sotsial voqelik sohasi, qandaydir sotsial munosabatlar, odamlar faoliyati va odamlarning o'zi bo'lishi mumkin. Obyekt quyidagi tavsifga ega bo'lishi lozim: professional mansublik (ishchilar, muhandislar, etnoslar va boshq.) sifatidagi o'lchamlar bo'yicha aniq belgilaiga ega bo'lgan hodisalar; makonlari cheklangan joylar (mintaqa, shahar, qishloq va boshq.); funksional yo'nalganlik belgilariga ega bo'lgan sohalar (ishlab chiqarish) korxonalar, siyosiy partiya, maishiy hayot, xizmat ko'rsatish va ko'ngil ochar). Shu bilan birga, sotsiologik tadqiqot obyektlarini tanlashdan tashqari sotsiologik tadqiqot

predmetini aniqlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sotsiologik tadqiqot predmeti deganda, bevosita o'rganishga mansub bo'lgan obyektlar yoki muammolaming xususiyatlari, muhim jihatlari va tomonlari tushuniladi. Odatda sotsiologik tadqiqot predmeti o'zida muammolaming markaziy masalalarini saqlaydi. Masalan, tadqiqot obyekti sifatida o'smirlar va talabalarni o'z ichiga oladi. Bunda tadqiqot predmeti sifatida ulaming qadriyatli yo'nalganlik jihatlari va ulaming o'zgarish jarayonlari namoyon bo'lishi mumkin. Masalan, oliy ta'lim samaradorligini o'rganishning predmetlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin: -eng iste'dodli yoshlarni talabalikka olish uchun qabul qilishni qanday tashkil etish lozim? -har bir talabani shaxsiy kompyuter bilan ta'minlash uchun mablag'ni qayerdan olish mumkin? -ta'lim samarasini oshirish uchun professor-o'qituvchilar malakalarini qanday va qayerda oshirish mumkin?

Asosiy tushunchalarni aniqlashtirish va sharhlash. Sotsiologik tadqiqot o'tkazishda zaruriy tushunchalarni shakllantirish katta ahamiyat kasb etadi. Bunda eng muhimi asosiy tushunchalarni sharhlash hisoblanadi. asosiy tushuncha ko'pincha o'zida boshqa, ya'ni, ayrim tushunchalarni o'z ichiga olishi mumkin. Ular aniq ifodalanib turadi, lekin, ular umumlashtirishning pastroq darajasida turadi. Asosiy tushunchalarni sharhlash ularni tashkil etuvchi unsurlarni bir-birlaridan ajratishni, ya'ni ularning ichida ko'proq zarur bo'ladiganlariga muhimroq ahamiyat berish taqozo etiladi. Masalan, «sotsial faollik» umumiyroq tushuncha hisoblanadi. U o'z ichiga «ijtimoiy-siyosiy faollik», «mehnat faolligi», «bilish faolligi» kabi tushunchalarni oladi. Amaliy sotsiologiya empirik sharhlash, ya'ni tushunchalarning empirik ahamiyatini izlash va ishga solish uchun saralash (operatsional) kabi sharhlashlarni bir-biridan farqlaydi. Saralash va ishga solish bu bir xil ma'noli iboralariga, shuningdek asosiy tushunchalarni sharhlashni unsurlarga nisbatan ham yana davom ettirish va yanada aniqroq tafsilotlar olishga erishish demakdir.

Tadqiqotning asosiy (strategik) rejasi. Sotsiologik tadqiqotning muvaffaqiyati nafaqat dasturning metodologik qismini ishlab chiqish, balki strategik reja va uni joriy etishga ham uzviy ravishda bog'liqdir. Strategik rejaning uchta turi mavjud: 1.)qidirish (ta'riflashtirish, izlashga oid); 2)tahliliy (tavsifiy); 3)tajribaviy. Qidirish rejasi tadqiqot obyekti va * predmeti to'g'risida ravshan tasavvurlar yetishmagan holatlarda, sotsiolog hech qanday farazni ilgari sura olmagan paytlarda qo'llaniladi. Bu holatda rejaning maqsadi — muammolarni aniqlash va farazni shakllantirishdan iborat bo'ladi. Qidiruv rejasi tadqiqotni uch bosqichda o'tkazishni taqozo etadi. Tahliliy (tavsifiy) rejadan tadqiq etiladigan muammolarga oid bilimlarning tadqiqot obyekti ajratib olish hamda tavsifiy farazni shakllantirish (ya'ni, o'rganiladigan obyektning tasniflash tavsiflari va strukturaviy-funksional aloqalarga doir faraz) imkonim beigan paytda foydalaniladi. Rejaning maqsadi — tavsiflovchi farazni tekshirishdir

So'rov sotsiologik axborotlar olishning metodi sifatida. So'rov metodi to'g'ridan-to'g'ri kuzatuvga erishib bo'lmaydigan va tahlil etilyotgan hujjatlarda to'liq aks etmagan hodisalar va jarayonlar to'g'risida axborotlar olishga zarurat tug'ilganida qo'llaniladi.

So'rov — bu intervyu oluvchi (intervyuer) yoki anketa (so'rovnoma) savollariga javoblar berish yo'li bilan bevosita yoki bilvosita dastlabki axborotlarni yig'ish metodidir. So'rovlar turli asoslarga binoan tasniflanadi. Dastlabki anketa so'rovlari va intervyu tushunchalarini bilishga ehtiyojlar paydo bo'ladi. Sotsiolog va respondent o'zaro aloqalari tavsifiga binoan so'rovlar tadqiqotchining respondent bilan bevosita aloqasi amalga oshiriladigan jarayondan iborat yuzma-yuz (shaxslararo) va o'zaro aloqalar yuz bermaydigan sirtqi turlarga bo'linadi. Yuzma-yuz so'rovga intervyu, sirtqi so'rovga anketa so'rovlari taalluqlidir. Rasmiylashish darajalari bo'yicha so'rovlar oldindan tayyorlangan reja bo'yicha amalga oshiriladigan standartlashgan va standartleshmagan, ya'ni erkin turlarga bo'linadi. O'tkazilish joylariga qarab so'rovlar yashash joyida va ish joyida o'tkazilishi bilan ham birbiridan farqlanadi. Bosh (asosiy) yig'indilarni qamrab olishi darajasi bo'yicha so'rovlar yaxlit (yalpi) va tanlab olinadigan xillaiga bo'linadi. Yaxlit turida kuzatish birliklarining barchasini tashkil etadigan yig'indiga teng bo'lgan miqdorda so'rov qilinadi. Tanlab olinadigan turida o'lganiladigan barcha asosiy yig'indilarning ma'lum bir qismi so'rov qilinadi. So'rovlarni fakroriy o'tkazish bo'yicha bir martalik va ko'p martalik so'rovlarga bo'linadi. So'rovlarning o'ziga xos turi ekspert so'rovi hisoblanib, unda tadqiq etiladigan sohalar mutaxassislardan so'raladi. So'rov metodining afzalligi. So'rov — odamlarning subyektiv olami, qiziqishlari, faoliyatlari motivlari, fikrlari, qadriyatli mo'ljallari to'g'risida axborotlar olishning hech bir tengi yo'q turi hisoblanadi. So'rov tad

qiqotchi uchun zarur bo'lgan har qanday vaziyatni muvaffaqiyatli olishi uchun imkoniyat yaratib beradi. Bu odamlarning xulqlari asosida yotadigan — ularning hayotiy umidlari, mehnat jamoasidagi munosabatlar strukturasi, oilaviy hayoti kabi ta'sir etadi, shuningdek ularning nimalarni afzal deb bilishi, motivlari va manfaatlarining barqarorligini aniqlash uchun zarurdir. So'rov metodi yordamida nisbatan qisqa vaqt ichida ko'plab respondentlarni so'rovdan o'tkazish, katta hajmdagi axborotlarni olish imkoniyatlariga ega bo'lish mumkin.

Intervyu olish metodi. Intervyu — muayyan reja bo'yicha intervyu oluvchining respondent bilan bevosita suhbat qurishidir. Bunda javoblar intervyu oluvchi, yoki uning assistenti, yoki diktofon yoki video kabilar vositasida yoziladi. Intervyuga respondent va intervyu oluvchi o'rtasidagi o'zaro sotsial-psixologik aloqalarning muayyan shakli sifatida qarash mumkin. Bu o'zaro aloqalarning xususiyatlari ular o'rtasidagi rollarning qat'iy talabchanlik bilan taqsimlanishidan iboratdir

Xulosa qilib shuni aytamanki, jamiyatdagi bo'layotgan turli jarayonlar bevosita bizni hayotimizga asosiy ta'sirini o'tkazadi va hayotimizni qaysidir tarafga o'zgartishi mumkin. Shuning uchun ham biz jamiyatdagi bo'layotgan ijtimoiy hodisalar va vaziyatlarga befarq turmasdan u yerda faol bo'lishimiz kerak zero hozirgi davrda siz jamiyatga dushmanlik qilishingiz uchun urushingiz shart emas shunchaki befarq bo'sangiz bo'ldi barchasi jamiyat uchun yomon tarafga o'zgaradi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. MUQIMJON QIRG 'IZBOYEV SOTSILOGIYA
2. https://www.researchgate.net/publication/349346692_JAMIYAT_TARAQQIYOTIDA_AXBORIY_MADANIYAT_AXBOROT_RESURSLARINING_O'RNI
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Sotsiologiya>